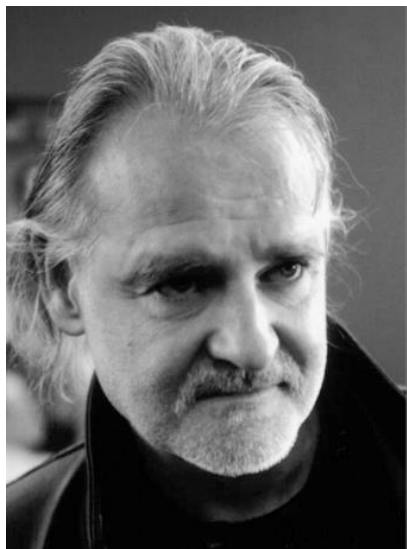

Kovács Ferenc

A távlat - szemb l

Egy film és egy életm nyomában

A magyar film egyik legfurább alakja. Alig múlt negyven, amikor retrospektív bemutatóra hívták a világ legjelentősebb kultúrközpontjába, a New York-i MoMA-ba. Filmjeivel bejárta a nagyvilágot Tajvantól Norvégiáig. Nemzetközi filmfesztiválokon vetítik alkotásait, és hosszú-hosszú idő után egy magyar film újra meghívást kap a Cannes-i főprogramba. *A londoni férfi* című filmje az. Díjakat nyer külföldön s a hazai Filmszemléken. Kossuth díjjal (2003), majd a Magyar Köztársaság Érdemrend középkeresztje polgári fokozatával (2005) tüntetik ki. Hazai, és nemzetközi szakmai körökben elismert, rajongói körében már-már bálványozott rendező. 30 éves filmes működésének elemzését filmakadémiai diákjai kapják házi feladatra. Doktori disszertációk témája a világban sokfelé. *Sátántangó* feliratos fekete pólókat árúsítanak. Ugyanakkor a mozi hálózatok alig vetítik a filmjeit s

ha mégis, tátongó nézőtér előtt. Tarr Béla filmrendező Pécsen született 1955-ben. (fotó: Tarr Béla)

Hét és fél

Ilyen hosszú, egy estés játékfilmmel még kevesen kísérleteztek. Ugyanakkor léteznek számtalan világirodalmi mű, család vagy történelmi regény, ami hasonló vagy még hosszabb időt igényelne egy mozgóképes vagy színházi adaptációtól. Fél vagy egész napos, esetleg több estés előadást. Volt rá példa, emlékezzünk csak Bondarczuk *Háború és béke* című hét óra tizennyolc perces, de négy részre, négy alkalomra elosztott filmjére vagy az egész napig is eltartó *Rámájana* szabadtéri színházi játékokra. Más időkben, más tájakon történtek ezek. Ma már csak több részes tévé-sorozatban képzelhetjük el egy-egy nagyobb lélegzetű irodalmi mű adaptációját. Tarr viszont elképzelhetetlennek tartja, hogy ne egy este vetítsék le a hét óra harminc perc hosszúságú filmjét –saját kezüleg kijelölt helyen két rövid szünettel.

Nem világrekordra törekedett, nem is Guinness statisztikák megdöntésére. Ennyi időre volt szüksége, hogy bemutasson egy állapotot - nyilatkozta valahol. Nem történetet mesél, az valóban folytatható lenne másnap, esetleg egy hét múlva. Nem cselekményre alapoz, hanem képekből, fényből és árnyékból építkezik. Hanghatásokból, hangulatokból. A természeti elemek öröktől való építő és romboló hatásaiból. Kevés párbeszédből, zaklatott belső monológokból, feldarabolt narrációból.

A *Sátántangó* bemutatójának 15. évfordulójára, Tarr ellenőrző felügyelete mellett elkészült a film felújított, digitális változata. A három lemezből álló DVD album először az amerikai piacon jelent meg. Nem örülök neki –kommentálta szűkszavúan a hírt Tarr Béla. (fotó: a DVD borítója)

A mozifilm kollektív élmény

Kis teremben láttam először a *Sátántangó*t. Presszóasztalok mellett, tonett székeken feszengtem velem együtt három ember. Majd kettő, végül egyedül maradtam. A második szünet előtt beszólt egy hang, -ha mindenki elment, leállunk. Végignéztem, de soha nem éreztem magam olyan magányosnak, kiszolgáltatottnak, mint akkor. Kényelmetlen volt az ülés, csontig hatolt a hideg szél, vert az eső. Fellélegeztem, amikor vége lett... Legközelebb videoszalagról, több szünetet beiktatva néz-

tem végig. Jegyzetfüzettel a kezemben kényszerítettem magam arra, hogy a végére járjak a *Sátántangó*t körüllegő titoknak. Nem sikerült s töredelmesen bevallom, időnként a gyorstekerőt is használtam. S most, az oslói vetítésen végre elért hozzám ez a film is. Nem szorongtunk ugyan a nézőtéren, jó fél ház volt, ötven, hatvan ember. Zacsizórgás, ki-be járkálás nélkül, szinte lélegzetviasszafojtva merültünk alá Tarr lepusztult, reménytelen, hiperrealisztikus világába.

Nagyon köszönöm, hogy eljöttek s ezen a szép, napsütéses, kora őszi napon ezt a zivataros, reményvesztett világot ábrázoló szemetet akarják végignézni –üdvözölté nézőit a vetítés előtt Tarr. A kitartott állóképek, a végtelen lassú kocszások, panorámázások alatt van idő minden apró részletet felfedezni. Olyan semmiségeket, amikből a szemünk láttára egy egész világ épül. Itt kilátszik a szög a falból, szinte percegig rajzolhatjuk ujjunkkal a hengerelt falmintákat, megszámlálhatók az ablakot borító légypiszkok. Együtt szuszogunk a dokival, szinte facsarja az orrunk a félig szívott cigarettáinak, pálinkájának a bűze. Együtt kocsmázunk a tanyabeliekkal, együtt dgasztjuk a sarat az örökké záporozó esőben. A sűrke millió árnyalata. S nem ritka a teljes sötétség. Testközelen, idegeinkben. A teljes némaságban is brummog a hangcsík, a teljes sötétségben is van egy gombostűnyi fénypont; folyton leköt valami.

S ott lélegzik, van, létezik körülöttünk még közel hatvan ember. Mintha arra szöveget kéntünk volna, hogy ellessünk valami titkot. Tarr Béla titkát.

Stéphane Bouquet egy cikkében (*La splendeur de Béla Tarr*. Cahiers du cinéma, 1997) három korszakra osztja Tarr Béla munkásságát. Az első fejezetbe sorolhatók a 80-as években készült kvázi dokumentációs, "hótreál" filmek. A *Családi tűzfészek*, a *Szabadgyalog*, és a *Panelkapcsolat*. Bouquet szerint a második korszakba egyetlen film tartozik csak, az *Ószi almanach*.

Minden besorolás önkényes és magyarázatra, rossz esetben magyarázkodásra szorul. Tarr Béla beszélgetésünk alatt hevesen tiltakozik minden skatulyázás ellen. Szerinte filmjei egymást követő, egymásra épülő egy mondandójú művek s azt tükrözik, hogy a világ úgy rohadt, ahogy van, és változásra semmi remény. Bouquet nem is cáfolja mindezt, inkább kihangsúlyozza, hogy a besorolása szerinti harmadik korszakot alkotó filmek, a *Kárhozat*, a *Sátántangó* és a *Werckmeister harmóniák* Tarr világvége hangulatának vetületei. Azt azért tegyük hozzá, hogy a Bouquet cikk megírása után keletkezett, Simenon krimije nyomán készült *A londoni férfi* című film is szorosan belesimul az előző három alkotás teremtette hangulatba: "Az eső szakadatlanul zuhog, nemsokára vízbe fullad majd a világ, lehetséges, hogy az emberek, lemondva a mozgásról, tétlenül várják, míg megfulladnak? Igen, a film szerint lehetséges... az Úristen elhagyja a földet, s nem küld Noét az emberek megmentésére. Nincs remény, csak várakozni lehet. A szereplők mozdulatlanok vagy táncolnak; a tánc tűnik az ember utolsó érdek nélküli, önmagáért való tevékenységének..."(Bouquet)

A nagy család

Tarr szívesen beszélget közönségével, de csakis az előadások után. Az együgyű kérdéseket egy sátáni mosollyal söpri a félhomályba s a lepergett filmre hivatkozik. Látták, vagy nem?- kérdez vissza. S ha régebbi filmjeiről esik szó? Nézzék meg, benne van minden válaszom –s máris tereli a szót másfelé. Nagy kedvvel anekdotázik, de könnyen kedvét veszti a tudálékos kérdésektől. A film az film, az irodalom megint más tézisa –mondja. "Az utóbbi időben szinte csak irodalmi műveket viszek vászonra, amit a hosszú előkészületek során alaposan átdolgozunk. Elsősorban magával a szerzővel, legtöbbször Krasznahorkai Lászlóval, de a stáb többi tagjával és feleségemmel, Hranitzky Ágnessel." Kitér az olyan kérdések elől, mint "hogyan értékeli X.Y. legutóbbi filmjét?", "mi a véleménye erről és erről a filmirányzatról?", "mesélne a következő munkájáról?", stb., stb. Nem könnyű interjúalany, de közvetlen kollégái, filmjeinek szinte állandó segítői, szereplői szuperlatívuszokban beszélnek róla. Például a *Sátántangó* 120 forgatási napján bőven lett volna alkalom összezördülésre. S egy év alatt nem is lehetett annyi esős, borús napot találni, mint ami a filmhez kellett, évekig húzódtott ez a közös munka. Csak egy elszánt, baráti, szinte családi közösség képes ilyen teljesítményre –mondja ki magyarázatként az utolsó szót. És még egyszer hálásan köszöni, hogy időt szakítottunk a *Sátántangó* megnézésére.

A torinói ló

22 évesen kezdte a filmezést. Mindjárt az elején fejest ugrott a mélyvízbe. Dárdaiék biztatására bekapcsolódott a Balázs Béla Stúdió munkájába. Dokumentumfilmet akart forgatni egy pesti család kilakoltatásáról, de a rendőrség nem engedé-

lyezte. Barátokkal, minimális pénzből, 16 mm-es celluloidra hat nap alatt leforgatott játékfilm lett belőle *Családi tűzfészek* címmel. S azonnali siker, nemzetközi elismerés. Felvették a filmrendezői szakra s közben és közvetlen a végzés után az első filmhez hasonló körülmények között készítette el a még mindig "Budapest iskola" jellegű dokumentum-játékfilmeket.

Az oslói Filmintézet 2009. szeptemberi programjában nagyfilmjei mellett levették rövidebb munkáit és a *Macbeth* című, a magyar TV-nek készített vizsgafilmjét is. A *Cinamateket* és a *Rushprint* című norvég filmes szaklapok terjedelmes cikkekben számolnak be e sorozatról s Tarr Béla több évtizedes filmes múltjáról. A norvégiai kitérő után Tarr útja New Yorkba vezetett októberben a Magyar évad keretében a MoMA-ban szerepel a *Sátántangóval* s az általa kiválasztott öt kedvenc magyar filmmel. S közben készül legújabb alkotása, *A torinói ló*.

Filmjei:

A torinói ló (2009-, forgatás alatt)
 A londoni férfi (2004-2007)
 Európa-képek (2004) (epizód: Prológus)
 Werckmeister harmóniák (1997-2000)
 Petőfi Sándor: Álmaim (rövidfilm, 1995)
 Utazás az Alföldön (rövidfilm, 1995)
 Sátántangó (1991-1994)
 City Life (1990) (epizód: Az utolsó hajó)
 Hat bagatell (tv, 1989) (epizód: Hotel Magnezit)
 Kárhozat (1987)
 Őszi almanach (1983-1984)
 Macbeth (tv, 1982)
 Panelkapcsolat (1982)
 diplomafilm (rövidfilm, 1981)
 Szabadgyalog (1978-1981)
 Családi tűzfészek (1977-1979)
 Hotel Magnezit (rövidfilm, 1978)

Fontosabb díjai:

1983 Balázs Béla-díj
 2003 Kossuth-díj
 2003 a Jeruzsálemi filmfesztivál életműdíja
 2005 France Culture-díj (a legjobb külföldi rendezőnek járó díj)
 2005 Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje /polgári tagozat/

(Megjelent az MBK Híradó 2009. 2. számában)